

## FEDROVÁ, Stanislava – JEDLIČKOVÁ, Alice: VIDITELNÉ POPISY. Praha: Akropolis, 2016. 392 s.

Juraj Holíš

Názov monografie *Viditeľné popisy* hneď privádza čitateľa k myšlienke, čo je cieľom knihy. Literárna deskripcia je predsa v textoch viditeľná, je nositeľkou informácií, ktoré nám objasňujú určité okolnosti deja. Neskrýva sa, a preto sa nestáva, že by sme si ju nevšimli. Možno ju preskočíme, pretože je zdĺhavá, nezaujímavá a my sa už nevieme dočkať toho, kedy bude v texte opäť pokračovať rozhovor dvoch ľudí alebo sa odohrá nejaká napínavá scéna. Popis v texte tolerujeme, vieme, že do textu patrí, no oveľa radšej prilpneme k dynamickému deju. Na opis často v textoch nazeráme (vo vzťahu k narácii) ako na niečo druhoradé. A práve v tomto frekventovanom náhlade na opis sa nachádza hlavný cieľ knihy, snažiť sa zbaviť opis nálepky „služky narácie“, úsilie oprostíť sa od tradičných školských definícií popisu či zbaviť sa označovania popisu ako „retardačného prvku rozprávania“, ktorý má dej spomaľovať. Na to, že opis dej umocňuje cez sémantický súlad alebo kontrast, sa akosi zabúda. Zároveň si kniha predkladá úlohy, ktoré tému popisu nielen sprehladňujú, ale aj otvárajú ďalším literárnovedným diskusiám (zaujímavé sú napríklad kapitoly venujúce sa rôznym spôsobom čítania toho istého popisu v rôznych kontextoch, vplyv súčasných technológií na postupné strácanie schopnosti človeka opisovať či na evokačný potenciál popisu), ktoré nás ako čitateľa po prečítaní knihy priam vyzývajú k zapojeniu sa do debát o opise.

Kniha vo svojej prvej časti s názvom *Kontexty: stylistika a poetika* uvádza početné

„pokrivené“ pohľady na opis, no zároveň sa v úvodných kapitolách v téme pokúša spraviť poriadok, resp. snaží sa čitateľovi vysvetliť príčinu nazerania na opis ako na niečo druhoradé. Je zaujímavý pokus o definovanie príčin, ktoré z popisu vytvárajú domnelú „služku narácie“, napríklad myšlienky o problémoch tradičného vymedzenia opisného slohového postupu, pri ktorom sa podľa autoriek zabúda na dôležitý vplyv individuálneho štýlu, nadväznosť na umeleckú metódu, rôzne premeny poetiky či mimotextový i mimojazykový kontext. Podnetné je taktiež uvažovanie o príčinách „statickosti“ popisu, ktorú spôsobuje to, že kým v narácii jednotlivé zložky na seba nadväzujú. V popise prechádza naša pozornosť z jedného prvku na druhý, pričom v rozprávaní sa to označuje rovnakými či ekvivalentnými jednotkami. Opis nemá takúto monotónnosť tém. Zdrojom koherencie popisu je mimojazykový kontext, umelecké a poetické očakávania či vedomosti získané počas čítania diela. Z toho vyplýva, že tieto prvky kladú na čitateľa pomerne vysoké nároky a počítajú s jeho literárnymi, kultúrnymi i historickými vedomosťami, ktoré mu umožňujú orientovať sa nielen vo svete literatúry, ale aj umenia všeobecne. Prisudzovanie statickosti autorky pripisujú i tomu, že opis je často zovretý a z textu ľahko vydeliteľný útvar, čo z neho robí terč rýchlych, krátkych a často nesprávnych zovšeobecňujúcich tvrdení. Za jeden z najsilnejších argumentov proti podradnosti popisu voči narácii považujeme ďalší

zdôrazňovaný fakt – evokačný potenciál opisu. Autorky zdôrazňujú (a na mnohých literárnych ukážkach dokazujú), že opis, ktorý je schopný vytvárať mentálne vizualizácie či emocionálne reakcie, nemôže byť považovaný za sekundárny prvok literárnych diel.

Druhá časť knihy *Kontexty: naratologie a lingvistika* pokračuje v obhajovaní rovnocenného postavenia opisu voči rozprávaniu. Autorky odmietajú tvrdenie, že deskriptívna pauza je rušivý či retardačný prvok rozprávania. Deskripcia je naopak homogénnym pokračovaním rozprávania. Dej nespomaľuje, ale vytesňuje prebiehajúci dej. Autor sa môže zamerať na opis objektov, vecí, osôb a pod., ktoré majú následne vplyv na prebiehajúci dej (autorky uvádzajú príklady z Homérovej *Iliady*, keď nie je možné v texte ignorovať opisy osôb, výzbroje, kúpeľa či retrospektívne opisy – ktoré výrazne vplývajú na priebeh deja a jeho pochoopenie). Popis tak supluje niektoré fázy rozprávania, keď opisuje fragmenty, ktoré odkazujú na možnosť uskutočnenia nejakého deja. Zaujímavé je na týchto miestach textu aj polemizovanie o ďalších vlastnostiach, ktoré sú opisu pripisované a ktoré z neho robia pomyselného „fantómovského protivníka“ narácie. Ide o absenciu sloviess, anonymného pozorovateľa, registráciu stavov či použitie prázentu. Na ukážkach z beletrie sa snažia poukázať na mnohé výnimky, čím dokazujú, že vyššie spomínané vlastnosti na základe ich kvalitatívneho i kvantitatívneho zastúpenia v opisocho nemožno považovať za prvky, ktoré by ich jednoznačne a vždy definovali. Z toho dôvodu spochybňujú používanie týchto znakov na charakteristiku opisu ako menejcenného prvku vo vzťahu k rozprávaniu. V rámci tejto časti je pozoruhodná snaha čiastočne pozmeniť nazeranie na opis. Autorky sa pokúsili odpútať z „tradičnej“ opozície narácia vs. deskripcia, keď sa navzájom porovnávajú tradičné „učebnicové“ vlastnosti oboch útvarov. Nadväzujú na Aumullerovu myšlienku, že ide o dva rozdielne javy, ktoré sa vlastne do opozície ani nemajú prečo dostávať, nakoľko sa ich základná úloha líši – rozprávať sa dá len o udalostiach,

kým popisovať sa dajú udalosti i stavy. V knihe rozvíjajú myšlienku o tzv. granulite sloviess. Použitie sloviess rôznej granuly (jemnozrnné a hrubozrnné slovesá) môže pomôcť k lepšiemu a istejšiemu rozlíšeniu narácie a deskripcie. Navyše, takéto odlišovanie v sebe neobsahuje zaužívanú tendenciu nadradenosti či podradenosti niektorého z týchto prvkov (autorky uvádzajú príklad, podľa ktorého sú jemnozrnné slovesá – nadýchol som sa – typické skôr pre naráciu, kým hrubozrnné slovesá – zmenil som zamestnanie – inklinujú skôr k deskripcii). Tretia časť *Kontexty: rétorika a teória* zaujme najmä pojmom „ekfráza“, čiže písanie o tom, čo je reprezentované iným médiom umenia. Efektnosť a efektívnosť ekfrázy autorky spájajú s jej dôležitosťou v rétorike starovekého sveta, keď živý, zaujímavý a pútavý popis udalosti, ktorá akoby sa odohrávala pred poslucháčmi a ktorá dokázala vyvolať živé vizuálne i emocionálne predstavy, bol základným kameňom úspechu každého dobrého rečníka. Výsledkom takéhoto opisu sú živé fantázie, ktoré sa ukladajú do pamäti a môžu sa v iných prípadoch znova a znova objavovať (pojmy na diskusiu sú v tomto prípade napríklad individuálna či kolektívna kultúrna pamäť vizuálnych mentálnych obrazov), pričom táto živosť a schopnosť vyvolávať vizuálne predstavy a emocionálne stavy sa stanú základnými vlastnosťami ekfrázy. Monografia sa snaží čiastočne popísať aj vývoj tohto pojmu. Zachytáva výlučné spojenie ekfrázy s popisom výtvarného diela v 19. storočí, kedy sa pojem po dlhom čase opäť objavil (napríklad Heffernan charakterizoval ekfrázu v 19. storočí ako verbálnu reprezentáciu vizuálnej reprezentácie – čiže vplyv obrazu a jeho popisu súčasne). V literárnom diele sa nachádzal popis obrazu, ktorý vyvolával v postavách mentálne vizuálne obrazy či hlboké citové reakcie, ktoré výrazne vplývali na ďalší priebeh vystupovania postavy či na naše vnímanie tejto postavy. Interpretácia obrazu sa stala kľúčom k interpretácii psychiky postavy, ide teda o zásadný fabulotvorný prvok. Ekfrastický popis tak pomáha vidieť nielen popisovanú vec, ale spôsob opisu odhaľuje aj interpreta. Autorky

474 monografie posúvajú premýšľanie v rámci tejto problematiky dokonca ešte ďalej a vyslovujú tézu, že ekfráza je skôr svedectvom o zmyslovom prežívaní reality ako svedectvom o nej samotnej. Zdôrazňujú pritom tzv. experiencialitu popisu, čiže schopnosť určitým spôsobom zahrnúť perцепčnú skúsenosť, ktorá môže byť reaktivovaná v mysli čitateľa a vyvolať dojem tejto skúsenosti. Vytvára sa estetická ilúzia ako „kvázi zmyslová“ skúsenosť, ktorá môže byť vizuálna, chuťová a pod. Táto experiencialita popisu sa podieľa na generovaní významov nielen vo vzťahu k postave či deju, ale aj k rozprávačovi, miestu, času, vzťahom. Samozrejme, na tejto úrovni v súvislosti s čitateľom diela zohrávajú úlohu mimotextové predpoklady i znalosti. Práve na týchto miestach knihy autorky uvádzajú viacero literárnych ukážok, obsahujúcich opisy obrazov, ktoré náležite ukazujú silu a vplyv ekfrázy na literárne dielo i samotného čitateľa. Oceniť sa dá v tejto súvislosti príloha, v ktorej sú uvedené mnohé spomínané obrazy. Zaujímavé boli i tie časti, ktoré pojednávali o ekfráze ako o rozptýlenom popise. Išlo o „vyššiu úroveň“ opisu, ktorý sa nesústredil v jednom bode diela, ale bol v istom momente naznačovaný v rozptýlených popisoch obrazov (naznačené boli aj predstavy či emócie s ním späté) a autor sa k nemu v priebehu diela vracal, popis zdokonaľoval a dotváral emočné vyznenie svojej deskripcie.

Autorky nezabudli bližšie vysvetliť jav, o ktorý sa vo svojom diele výrazne opierajú. Vizuálnosť, ktorej účinnosť je spojená s tým, že v sebe nesie s „viditeľnosťou“ opisov aj emóciu vzhľadom k videnému, čo potom logicky ľahko smeruje k emocionálnej deskripcii. Privádzajú nás tak k pojmu vizuálnej gramotnosti a tomu, čo ju ovplyvňuje. Odlišný postoj človeka k výtvarnému umeniu i umeniu všeobecne, iné literárne preferencie, mimotextové a mimojazykové vedomosti a podobne. Ide o zaujímavú problematiku a táto monografia prináša čitateľovi návody, ako o nej premýšľať. V ďalších častiach knihy sa autorky venujú viacerým témam: prechod ekfrázy k piktorialnému modelu, keď sa ekfráza vzťahuje k celej množine vizuálnych

zobrazení so spoločnými znakmi, alebo téme, ako rozlíšiť ekfrázu od tradičných vizualizácií daného sveta, ktoré sú podporované mnohými literárnymi ukážkami.

V monografii si autorky A. Jedličková a S. Fedrová stanovili za cieľ dôkladnejšie predstaviť deskripciu čitateľskej verejnosti. Zároveň bolo ich snahou odstránenie negatívnych hodnotení opisu voči narácii v podobe označení ako „slúžka narácie“ či retardačný prvok beletrie, čím tieto ciele naplnili. Ich obdivuhodná znalosť problematiky, vhodne zvolené ukážky, vzájomné porovnávanie rôznych náhľadov na deskripciu či mnohé ukážky výtvarného umenia, prostredníctvom ktorého sa nám pokúšali bližšie priblížiť termín ekfrázy tak čitateľa nabádajú na ďalšiu diskusiu či prehlbovanie vedomostí v rámci deskripcie. Kniha sa teda neprezentuje ako neomylná charakteristika opisu, ale ako návod na dôkladnejšie uvažovanie a hovorenie o opise.

---

**Mgr. Juraj Holíš**  
**Filozofická fakulta Univerzity**  
**Komenského**  
**Katedra slovenskej literatúry**  
**a literárnej vedy**  
**Gondova 2**  
**811 09 Bratislava**  
**Slovenská republika**  
**e-mail: holis2@uniba.sk**